

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ТА ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХОДИ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Демінська Л. О.

Донецький державний інститут здоров'я, фізичного виховання і спорту при Національному університеті фізичного виховання і спорту України

Анотація. *Формування сучасного вчителя фізичного виховання відбувається при обов'язковому використанні компетентісного і особистісного підходів до процесу професійно-педагогічної підготовки. Компетентність майбутнього вчителя визначається високим рівнем професійних знань і вмінь, які необхідні для вирішення педагогічних завдань. Особистісний підхід дозволяє реалізувати гуманістичні принципи в системі освіти, сприяє всебічному розвитку необхідних професійних якостей майбутнього вчителя, готового до збереження здоров'я і розвитку особистості учнів.*

Ключові слова: компетентність, особистість, підхід, професіоналізм.

Аннотация. *Деминская Л. А. Компетентностный и личностный подходы в процессе профессионально-педагогической подготовки будущих учителей физического воспитания. Формирование современного учителя физического воспитания происходит при обязательном использовании компетентностного и личностного подходов к процессу профессионально-педагогической подготовки. Компетентность будущего учителя определяется высоким уровнем профессиональных знаний и умений, которые необходимы для решения педагогических задач. Личностный подход позволяет реализовать гуманистические принципы в системе образования, способствует всестороннему развитию необходимых профессиональных качеств будущего учителя, готового к сохранению здоровья и развитию личности учеников.*

Ключевые слова: компетентность, личность, подход, профессионализм.

Abstract. *Deminskaya L. Competent and personality approaches in the process of professional-educational preparation of future teachers of physical education. Forming of modern teacher of physical education comes from the obligatory use of competent and personal approach the process of professional-pedagogical preparation. The competence of future teacher is determined by the high level of professional knowledge and abilities that are needed for the decision of pedagogical tasks. A personal approach allows to realize humanism principles in the system of education, promotes in comprehensive development of necessary professional qualities of future teacher, ready to the maintenance of health and development of personality of students.*

Key words: competence, personality, approach, professionalism.

Постановка проблеми. Проблема вивчення компетентісного та особистісного підходів до побудови процесу професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання за останні десятиліття стає все більш актуальною.

Компетентісний підхід дозволяє формувати професійну компетентність майбутніх вчителів фізичного виховання, а саме: спеціальні знання, уміння та навички, які дозволяють використовувати здоров'язберігаючі та здоров'яформуючі технології у своїй професійній

діяльності; особистісні якості та професійні прагнення з метою розвитку індивідуальних особливостей учнів, формування і збереження їх здоров'я.

Особистісний підхід може бути використаний для розвитку особистісних якостей майбутніх вчителів фізичного виховання, формування їх культурного рівня та особистісного досвіду, а також для врахування потреб, мотивів, здібностей, активності, інтелекту, індивідуально-психологічних та функціональних особливостей. Особистісний підхід сприяє використанню аксіологічних засад у процесі оволодіння студентами

© Демінська Л. О., 2011

знаннями, вміннями та навичками щодо майбутньої професійної діяльності.

Дане дослідження проводиться в рамках науково-дослідної теми Донецького державного інституту здоров'я, фізичного виховання і спорту: «Формування системи професійного самовизначення дітей та молоді в галузі фізичного виховання та спорту».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість формування професійної компетентності підкреслюють у своїх наукових працях наступні вчені: М. М. Нечаєв, 2002; Д. Є. Воронін, 2006; М. М. Окса, 2003; О. І. Пометун, 2004; Л. Н. Богомолів, 2004; А. Н. Богомолів, В. В. Краєвський, 2003; А. В. Хуторський, 2003 та інші.

Педагогічний словник дає такі визначення компетентності: *компетентність* – особисті можливості посадової особи і її кваліфікація (знання, досвід), що дозволяють брати участь у розробці певного кола рішень, або вирішувати питання самій, завдяки наявності у неї певних знань і навичок, рівня освіченості, який визначається мірою опанування теоретичних засобів пізнавальної або практичної діяльності [3, с. 133].

На думку Н. Ф. Тализіної, *компетентність* має тому велике значення, що без неї система освіти не може вважатися ефективною. Результатом освітньої діяльності повинна бути компетентна особистість, яка володіє не тільки знаннями, професіоналізмом, високими моральними якостями, але й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на себе відповідальність за дану діяльність (Тализіна Н. Ф., 1975).

Як вказує М. П. Чошанова, *компетентністю* можливо назвати якісний результат професійної підготовки. Вчена вважає, що при компетентності фахівець має оперативні та мобільні знання, які здатні оновлюватися. Компетентність допомагає обирати оптимальні рішення та аргументувати свій вибір у кожній професійній ситуації (Чошанова М. П., 1997).

Разом із знаннями, практичними навичками та особистісними якостями до компетентності вчені відносять і *досвід* фахівця. Так, В. А. Болотов вказує на те, що компетентність повинна формуватися як особистісний, практичний та когнітивний досвід роботи. Велике значення вчений надає питанням саморозвитку та самореалізації молодих педагогів [1, с. 8–14.]

Д. Є. Воронін дотримується тієї точки зору, що *компетентність* розвиває вміння розв'язувати найрізноманітніші життєві проблеми, отримувати й критично аналізувати інформацію, приймати рішення, оцінювати соціальні наслідки дій, працювати в групі, розробляти й виконувати контракти, включатись у проекти, організувати свою роботу, використовувати нові інформаційні технології, проявляти стійкість перед труднощами, знаходити нові рішення. Поняття компетентності включає в себе не тільки когнітивну складову, а й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову, систему ціннісних орієнтацій, звички [2, с. 50].

Поняття компетентності пов'язують з таким поняттям як *професіоналізм*. Цієї думки дотримується низка авторів: Е. Ф. Зеєр, О. Н. Шахматова, В. М. Шепель, які вважають, що професійна компетентність не може бути повноцінною і відповідати поняттю професіоналізму без розвитку в молодих фахівців професійної

потреби, професійної придатності, професійної задоволеності та професійного успіху (Зеєр Е. Ф., Шахматова О. Н., Шепель В. М., 1999).

Особистісний підхід розглядався в наукових працях таких вчених, як Ш. А. Амонашвілі, 1998; І. Д. Бех, 1998; О. В. Бондаревська, 1999; І. Вільш, 1997; С. В. Кульневич, 1997; В. І. Данильчук, 1998; В. В. Зайцев, 1999; А. Маслоу, 1997; А. В. Мудрік, 1993; В. І. Лещинський, 1999; О. М. Пехота, 2001; С. І. Подмазін, 2000; В. В. Рибалка, 1998; К. Роджерс, 1994; Г. К. Селевко, 1998 та ін.

Як вказує педагогічний словник – *особистісний підхід* це послідовне відношення педагога до вихованця як до особистості, як до відповідального суб'єкта власного розвитку і як до суб'єкта виховної взаємодії. *Особистість* – інтегральне поняття, що характеризує людину як об'єкт і суб'єкт біосоціальних відношень, та об'єднує в ньому загальнолюдське, соціально-специфічне та індивідуально-неповторне; суб'єкт соціальних стосунків і свідомої діяльності, носій психосоціальних властивостей людини [3, с. 160].

На думку вчених, особливої актуальності в системі освіти набуває особистісний підхід, в якому головна роль належить особистості учня, розвитку його здібностей і формуванню його індивідуальних якостей. Така освітня мета передбачає побудову навчально-виховного процесу з урахуванням індивідуальних можливостей учнів. Здатність вчителя створити умови для всебічного розвитку особистості є критерієм успішності його професійної діяльності та показником ступеня гуманізації освітньої системи.

Як вказує П. І. Третяков, Е. Ямбург та інші вчені, в особистісно-орієнтованій освіті змінюється роль вчителя. Якщо раніше основні завдання вчителя полягали в навчанні й контролі, то в особистісно-орієнтованій освіті вчитель повинен сприяти розвитку учня. Основну мету особистісно-орієнтованої освіти вчені бачать у створенні умов для гармонічного розвитку наступних функцій учнів:

- здатність вибирати і приймати самостійні рішення;
- уміння правильно оцінювати життєві ситуації;
- формувати свою індивідуальність і творче «Я»;
- уміння бути відповідальним [6; 8].

Значення особистості в системі освіти підкреслював у своїх роботах А. В. Мудрік. Вчений писав наступне: головною цінністю сучасної гуманістичної педагогічної концепції визнається унікальна, цілісна особистість в процесі її саморозвитку. Особистість розуміється як складна автономна система, що відрізняється спрямованістю, волею до позитивної діяльності та співпраці. Головне в особистості – її спрямованість у майбутнє, до вільної реалізації своїх можливостей, особливо творчих. Самореалізація полягає в пізнанні себе в системі своїх відчуттів, думок і дій. Особистість відкрита для сприйняття нового досвіду, здатна на усвідомлений і відповідальний вибір у всіляких життєвих ситуаціях. Усі останні процеси в суспільстві мають бути орієнтовані на особистість як на мету, суб'єкт, результат і головний критерій їх ефективності. Особистісний підхід постійно вимагає визнання унікальності особистості, її інтелектуальної та етичної свободи, права на пошану (Мудрік А. В., 1993).

Мета дослідження полягає у вивченні компетен-

тнісного та особистісного підходів, а також у розгляді можливості використання даних підходів у процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання.

Завдання дослідження:

1. Вивчити зміст і основні напрямки використання компетентнісного підходу в процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання.

2. Розглянути основні положення особистісного підходу в процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо визначення такого поняття, як «*професійна компетентність*». Педагогічний словник так трактує це поняття. *Професійна компетентність вчителя* – це володіння вчителем необхідною сумою знань, умінь і навичок, що визначають сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування і особистості вчителя як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості; сукупність знань, досвіду, умінь гнучкого володіння педагогічною технологією, знаходження оптимальних засобів дій на учня з урахуванням його потреб і інтересів, прав і вільного вибору способів діяльності й поведінки [3, с. 133].

Як вказує Т. Б. Поясок, *професійна компетентність* передбачає високий рівень науково-педагогічної, психологічної підготовки, загальну ерудицію, професіоналізм педагогів, організацію та самостійне впровадження в практику сучасних освітніх технологій, здатність вибирати з числа наявних або створювати нові ефективні способи та методи розв'язання навчально-виховних та управлінських завдань, самостійне оволодіння новими знаннями, неперервне підвищення кваліфікації педагога [5, с. 50].

Неможливо не відзначити думку Т. Г. Браже про те, що професійна компетентність – це не лише базові знання та вміння, а й ціннісні орієнтації спеціаліста, мотиви його діяльності, загальна культура, стиль взаємодії з оточуючими, усвідомлення світу навколо себе і себе в світі, здатність до власного самовдосконалення і саморозвитку (Браже Т. Г., 1982).

Аналогічної точкизорудотримується В. В. Серіков. Вчений акцентує увагу на тому, що компетентнісний фахівець повинен ставитися до своєї професії як до цінності, формувати особистісну систему цінностей та мотивацію до подальшого розвитку свого професійного потенціалу. Важливу роль у вирішенні цієї проблеми В. В. Серіков надає питанням творчого відношення до обраної спеціальності й прагнення до самовдосконалення (Серіков В. В., 1994).

О. А. Лапіна виділяє наступні *види професійної компетентності*:

– *спеціальна компетентність* – володіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток.

– *соціальна компетентність* – володіння спільною (груповою, кооперативною) професійною діяльністю, співпрацею, а також прийнятими в даній професії прийомами професійного спілкування; соціальна відповідальність за результати професійної праці.

– *особистісна компетентність* – володіння прийомами особистісного самовираження і саморозвитку,

засобами протистояння професійним деформаціям особистості.

– *індивідуальна компетентність* – володіння прийомами самореалізації та розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, здібність до індивідуального самозбереження, неохочість професійному старінню, вміння організувати раціонально свою працю без перевантажень часу та сил [4].

Оскільки головною метою вчителя фізичного виховання є збереження здоров'я своїх учнів, вагоме значення має здоров'язберігаюча компетентність.

Під поняттям *здоров'язберігаючої компетентності* розуміються «характеристики, властивості учня, спрямовані на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення» (Овчарук О. В., 2004).

На думку Д. Є. Вороніна, *здоров'язберігаюча компетентність* це сукупність знань, умінь і навичок здорового способу життя, необхідних для ефективної здоров'язберігаючої діяльності [2, с. 60–61].

Автор також наполягає на тому, що *структуру здоров'язберігаючої компетентності студентів* складають взаємопов'язані та взаємозумовлені компоненти: цільовий, мотиваційно-ціннісний, змістово-операційний, програмно-орієнтований, емоційно-вольовий, діяльнісний та оцінний.

Цільовий компонент – відображає розуміння студентом поставленої перед ним мети та її сприйняття.

Мотиваційно-ціннісний компонент – характеризує ієрархію цінностей особистості в здоров'язбереженні.

Змістово-операційний компонент – передбачає наявність у студентів системи знань і уявлень про здоров'я й здоровий спосіб життя, здоров'язберігаючі технології.

Програмно-орієнтовний компонент дає змогу скласти програму впровадження здоров'язберігаючих технологій.

Емоційно-вольовий компонент пробуджує інтерес, вольові зусилля та внутрішні спонукання до активної (насамперед рухової) діяльності.

Діяльнісний компонент відображає ступінь включення особистості в цілісну систему здоров'язбереження.

Оцінний компонент виявляє емоційну оцінку результатів впровадження здоров'язберігаючих технологій [2, с. 60–61].

Таким чином, розглянувши основні напрямки компетентнісного підходу, слід зазначити необхідність використання даного підходу в процесі професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання. Професіоналізм вчителя фізичного виховання визначається рівнем його компетентності, яку слід розуміти як рівень теоретичних знань і практичних навичок роботи з учнями різних вікових груп та різного рівня індивідуального розвитку. Весь потенціал своєї компетентності вчитель фізичного виховання повинен використовувати для здійснення основної мети – збереження і розвиток здоров'я учнів, усесторонній розвиток їх особистості.

Як підкреслює О. О. Чуракова – у теперішній час активізується розвиток гуманістичної педагогіки. Предметом гуманістичної педагогіки є виховання людини як гуманної вільної особистості. У теорії

гуманістичної педагогіки, де особистість учня розглядається як загальнолюдська цінність, правомірні поняття «*особистісно-орієнтована освіта*» та «*особистісний підхід*». Під *особистісно-орієнтованим навчанням* О. О. Чуракова розуміє наступне – це навчання, яке надає можливість кожному учню реалізувати себе в пізнанні, в навчальній діяльності з орієнтацією на його схильності та інтереси, можливості й здібності, ціннісні орієнтації й суб'єктивний досвід (Чуракова О. О., 2005).

На думку М. М. Фіцули, особистісний підхід вимагає розуміння особистості як продукту соціального розвитку, носія культури; її унікальності, інтелектуальної і моральної свободи, права на повагу; передбачає опору на природний процес саморозвитку здібностей, самовизначення, самореалізацію, самоствердження; створення для цього відповідних умов [7, с. 81].

З точкою зору М. М. Фіцули згоден В. В. Рибалка, який також підкреслює суть особистісного підходу в освіті «як розуміння, пізнання, розвиток та самореалізацію особистості майбутнього фахівця в її цілісності та гармонійності» (Рибалка В. В., 2002).

Карл Роджерс виділяв наступні принципи особистісно-орієнтованої педагогіки:

- людина існує в соціальному середовищі, в якому постійно відбуваються зміни. У таких умовах для людини важливий її внутрішній світ і сприйняття навколишньої дійсності;
- сприйняття зовнішнього світу відбувається через призму власного розуміння людини;
- кожна людина має потребу до самовдосконалення і тому прагне до самовизначення і самореалізації;
- вдосконалення людини може відбуватися на основі взаємодії із зовнішнім середовищем та іншими людьми. Оцінка діяльності людини з боку інших людей дуже важлива в процесі саморозвитку;
- розвиток особистості відбувається в результаті спілкування з педагогом, в якому важливе взаєморозуміння (К. Роджерс, 1969).

І. С. Якиманська стверджує, що розвиток індивідуальних здібностей учнів повинен здійснюватися з урахуванням суб'єктивного досвіду учнів і з урахуванням їх особистісних якостей. На думку автора, система освіти повинна будуватися за напрямом: «*учень – мета освіти*», тобто основна мета в технології навчально-виховного процесу формується виходячи з індивідуальних особливостей людини. Вчена також підкреслює, що особистісно-орієнтований підхід характеризується визнанням індивідуальності, самотності та самоцінності індивіда (Якиманська І. С., 1996).

Є. В. Бондаревська вважає, що *особистісно-орієнтована освіта* передбачає цілісний розгляд особистості у діяльності, а також забезпечує розвиток і саморозвиток учнів на основі виявлення їх індивідуальних особливостей як суб'єктів пізнання і наочної діяльності. Вчена стверджує, що у такій освіті головним визнається становлення гуманістично направ-

леної структури ціннісних орієнтацій, що визначають духовний світ особистості учня. Автор також підкреслює, що особистісно-орієнтована освіта має наступні характеристики:

- спрямованість на становлення людини як неповторної індивідуальності, духовного життєтворчого суб'єкта культури;
- особистісна значущість навчання, особистісний сенс;
- збереження та відтворення екології людини, її тілесного і духовного здоров'я, життєвого смислу, особистої свободи й моралі;
- культуротворчість, яка забезпечує збереження, передачу, відтворення і розвиток культури; соціалізація;
- спрямованість на задоволення екзистенціальних потреб людини;
- перехід від пояснення до розуміння, від монологу до діалогу, від соціального контролю до розвитку, від управління до самоуправління;
- вимоги до технологій навчання: діалогічність, діяльнісно-творчий характер, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку дитини, вибір змісту і способів навчання та поведінки (Є. В. Бондаревська, 1999).

Кажучи про особистісний підхід до процесу професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання, слід звернути увагу на те, що даний підхід дозволяє формувати особистісні якості майбутнього педагога, які могли б відповідати основним вимогам до сучасного вчителя фізичного виховання. До таких якостей, в першу чергу, слід віднести: інтелектуальні, фізичні, індивідуально-психологічні та моральні якості. Формування гуманістичного погляду на свою майбутню професію, уміння використовувати індивідуальний потенціал своєї особистості для успішної праці в школі – основні завдання особистісного підходу.

Таким чином, вивчивши основний зміст компетентного та особистісного підходів можна зробити наступні **висновки**:

1. Формування високого рівня компетентності майбутнього вчителя можливо при компетентісному підході, який дозволяє розвивати теоретичні знання, практичні навички і відповідні особистісні якості які необхідні для реалізації професійних завдань в кожній конкретній педагогічній ситуації.

2. Розвиток гуманістичних напрямів у сучасній педагогіці призводить до актуалізації особистісного підходу до професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання. Особистісний підхід сприяє розвитку професійних якостей вчителя та формує можливості вчителя сприймати особистість учня як цінність та сприяти її всебічному розвитку.

Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні культурологічного підходу до професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя фізичного виховання.

Література:

1. Болотов В. А. Компетентностная модель от идеи к образовательной программе / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8–14.
2. Воронін Д. Є. Формування здоров'язберігаючої компетентності студентів вищих навчальних закладів засобами фізичного виховання : [дис...к.пед.н. : 13.00.04] / Воронін Д. Є. – Херсон, 2006. – С. 50, 60–61.

УПРАВЛІНСЬКІ, ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ, СОЦІОЛОГІЧНІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ФКІС

3. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д : МарТ, 2005. – С. 133, 160.
4. Лапина О. А. Педагогика: общие основы теории обучения : [учеб. Пособие] / Лапина О. А. – Иркутск : ИрГТУ, 2003. – 160 с.
5. Поясок Т. Б. Система застосування інформаційних технологій у професійній підготовці майбутніх економістів у вищих навчальних закладах : [дис...д.пед.н. : 13.00.04] / Поясок Т. Б. – Київ, 2009. – С. 50.
6. Третьяков П. И. Адаптивное управление педагогическими системами : [учебное пособие для вузов] / П. И. Третьяков, С. Н. Митин, Н. Н. Бояринцева. – М. : АCADEMIA, 2003. – 368 с.
7. Фіцула М. М. Педагогіка : [навчальний посібник] / Фіцула М. М. – К. : Академвидав, 2007. – С. 81.
8. Ямбург Е. Педагогика, психология, дефектология и медицина в модели адаптивной школы / Ямбург Е. // Народное образование. – 2002. – № 1. – С. 79–85; № 2. – С. 91–102.